

Razširjena recenzija knjige *Opposing Colonialism, Antisemitism, and Turbo-Nationalism: Rethinking the Past for New Conviviality* (2020)

Besedilo je razširjena recenzija zbornika *Opposing Colonialism, Antisemitism, and Turbo-Nationalism: Rethinking the Past for New Conviviality* (Nasprotovanje kolonializmu, antisemitizmu in turbonacionalizmu: Premišljevanje preteklosti za novo sobivanje), ki so jo uredile M. Gržinić, J. Pristovšek in S. Uitz. Antologija obsega 578 strani in je izšla za Cambridge Scholars Publishing (UK), leta 2020. Antologija je rezultat umetniškega in teoretičnega raziskovalnega projekta *Genealogy of Amnesia: Rethinking the Past for new Future of Conviviality* (Genealogija amnezije: Premišljevanje preteklosti za novo prihodnost sobivanja), ki ga je za obdobje od 2018 do 2020 finančno podprl Avstrijski znanstveni sklad (FWF). Po besedah urednic Marine Gržinić, Jovite Pristovšek in Sophie Uitz se knjiga »osredotoča na kolektivno amnezijo v zvezi s travmatičnimi dogodki evropske preteklosti in na načine, s katerimi ti pretekli dogodki vplivajo na sedanost in prihodnost« (str. xi). Z drugimi besedami, knjiga skozi trideset poglavij skuša pojasniti, kako so znotraj

---

¹ Dr. Saša Kesić je učitelj umetnosti in teoretik iz Beograda. Doktoriral je leta 2016 na beograjski Umetniški univerzi. Je avtor knjige *Tako se kalio kvir... U savremenoj istočnoevropskoj umetnosti i kulturi* (Beograd, 2020). / Saša Kesić is an art teacher and theoretician from Belgrade. He earned his PhD in 2016 at the University of Arts in Belgrade. He is the author of the book *Tako se kalio kvir ... U savremenoj istočnoevropskoj umetnosti i kulturi* (Belgrade, 2020).

Evrope genocidi in politike molka oblikovali konstitucijo identitet, skupnosti in narodov.

Jedro knjige predstavljajo tri travmatične evropske genocidne zgodovine v kontekstu:

1. *kolonializma* – konstrukcije belgijske identitete v obdobju po belgijski kolonialni preteklosti v Kongu,

2. *antisemitizma* – konstrukcije nacionalne identitete v Avstriji po ànšlusu (priključitvi) Avstrije k nacistični Nemčiji leta 1938,

3. *turbonacionalizma*² – konstrukcije nacionalne identitete v Srbiji in Republiki Srbski po razpadu Jugoslavije (1990–danes).

V vseh treh primerih kolonializem, kapitalizem, fašizem in rasizem delujejo hkrati ter proizvajajo diskriminacijo in izključevanje, zato vse_i avtorice_ji sodobne evropske družbe konceptualizirajo na različne načine, predvsem pa glede na njihov odnos do lastne preteklosti, (v primeru konstrukcije avstrijske identitete), denimo: Avstrijsko cesarstvo – avstro-ogrska monarhija – Prva republika Avstrija – Zvezna država – ànšlus – Druga republika – Avstrijska državna pogodba. V tovrstnih analizah avtorice_ji s teoretičnimi in umetniškimi praksami ter raziskavami predlagajo procese emancipacijskega opolnomočenja.

Urednice menijo, da »tisto, kar povezuje te tri zgodovinske situacije, ni dejstvo, da so se ti zločini dogodili v obdobju stotih let, temveč da se v vseh treh primerih – kljub razpoložljivim dokumentom, pričevanjem in analizam – vse do danes nacionalne države, kolektivi in identitete gradijo na praksi molka in pozabe« (str. xii).

Marina Gržinić v uvodu, naslovljenem »Burdened by the Past, Rethinking the Future« (Obremenjeni s preteklostjo, kako premišljevati prihodnost), postavi vrsto tez, da bi ponazorila strukturo knjige. Najpomembnejše so naslednje:

1. Če naj v tem trenutku odkrijemo drugačne načine obravnave spomina in zgodovine, moramo razmišljati o nič manj kot o življenju in smrti – na biopolitičen način (ki bi ga lahko zelo strnjeno opredelili kot omogočiti življenje in pustiti umreti), kot je to predlagal Michel Foucault sredi sedemdesetih let prejšnjega stoletja, in na nekropolitičen način, s katerim je Achille Mbembe leta 2003 pojasnil korenite spremembe biopolitike (in ki bi ga lahko zelo strnjeno opredelili kot pustiti živeti in ubiti). Obe strnjeni formulaciji je pred desetletjem predlagala Marina Gržinić.

2. Amnezija ima dve poti – *psevdoamnezijo*, če govorimo o postmodernem fašizmu, in *poveličevanje*, če govorimo o turbofašizmu.

² Turbonacionalizem je pojem, ki ga je leta 2002 skovala feministična teoretičarka Žarana Papić za konceptualizacijo hegemonskih postsocialističnih nacionalizmov na Balkanu v devetdesetih letih prejšnjega stoletja, predvsem v Srbiji (str. 8–9).

3. Kar je »soobstoječe nekropolitičnim rasizirajočim asemblažem« in kar »predstavlja zaseg ter zatorej absolutni izbris kontrakturnih političnih zgodovin« (str. 11), je *zaplemba*.

4. Možna pot je naslednja: biopolitika/amnezija (sedemdeseta leta prejšnjega stoletja) – zapustitev/afazija (devetdeseta leta prejšnjega stoletja) – nekropolitika/zaplemba (2003–danes).

5. »Spomin je vprašanje biopolitike, zgodovina pa je glavni teren nekropolitike: zgodovina je nenehno na udaru, se jo briše, piše na novo in odstranjuje« (str. 12).

6. »Postljudje, ki sestavljajo režim belskosti v zahodnem kapitalističnem svetu, so le še nasilna drhal, brez možnosti, da bi vstopili v kakršno koli pomembno družbeno perspektivo, kot so zavezništva in skupni boji ter oblike sobivanja« (str. 16).

Prvi del: *In the Aftermath of Colonialism (Po kolonializmu)*

V prvem delu knjige sedem avtoric_jev z različnih zornih kotov piše o belgijski kolonialni preteklosti – njeni vpletenosti v primer »Kongo«. Medtem ko v prvem besedilu linija poteka zgodovinsko (Svobodna država Kongo – Belgijski Kongo – Republika Kongo – Zaire – Demokratična republika Kongo), se tri_je avtorice_ji drugega besedila ukvarjajo z belgijsko propagando in dosežki kolektiva, ki mu pripadajo in v katerem sodelujejo pri ozaveščanju o človekovih pravicah rasnih manjšin ter preučevanju zgodovine kolonializma, kot ga poučujejo v belgijskih šolah. Tretje besedilo govori o subjektivaciji, predstavljeni na primeru belgijskega Kraljevega muzeja Srednje Afrike (RMCA), četrto o odnosu Belgije do *métis* (otrok iz mešanih zvez), peto pa o antropocenu skozi filme, nastale v Kongu.

Kasereka Kawwahirehi v *The Politics of Memory in Congo: How King Leopold's Ghost Still Haunts Us (Politika spomina v Kongu: Kako nas še vedno preganja duh kralja Leopolda)* izriše nekaj strategij, ki so bile v rabi za udomačevanje spomina kongovskih ljudi vse od belgijskega kralja Leopolda II. do Josepha-Désiréja Mobutuja in Kabile. V zadnjem delu pa avtor podaja primere treh mladih kongovskih romanopiscev, ki se upirajo pozabi – po Kawwahirehiju je enemu od njih uspelo rekonstruirati »spomin na kolonialni Kongo, neodvisnost in režim Mobutuja in Laurenta Desiréja Kabile, kar kaže na kontinuiteto nasilja, pohlepa in hinavščine, ter [tako] predlaga potrebo po vstaji, da bi opravili z nasilno slovnico in veliko pozabo, ki vlada v Kongu od Leopolda II.« (str. 37–38).

Geneviève Kaninda, Tony Kokou Sampson in Calvin Soiresse Njall, člani_ ce kolektiva CMCLD/Collectif Mémoire Coloniale et Lutte contre les Discriminations (Kolonialni spomin in boj proti diskriminaciji), v *Colonial Denial and Mutations of the Colonial Propaganda in Belgium: Struggles, Strategies, and Impacts on Society* (Kolonialno zanikanje in mutacije kolonialne propagande v Belgiji: Boji, strategije in vplivi na družbo), izhajajo iz izhodišča zgodnjih 2000-ih, ko je v Belgiji razkritje dejstev o njeni vpletenosti v atentat na kongovskega premierja Patricea Lumumbe, umorjenega 17. januarja 1961, dvignilo nemalo prahu, posledično pa so se oblikovale številne civilne pobude in panafriška dekolonialna gibanja. Tako je bil leta 2012 ustanovljen tudi CMCLD s ciljem, da nove generacije ozavešča »o diskurzu, ki zahteve glede državljskih pravic povezuje s posledicami kolonialne zgodovine, o kateri se v šoli niso učili« (str. 45).

Véronique Clette-Gakuba v *An Attempt at Black Political Subjectivation in a White Institution: The Case of the Royal Museum for Central Africa in Belgium* (Poskus črnske politične subjektivacije v beli instituciji: Primer Kraljevega muzeja Srednje Afrike [RMCA] v Belgiji) potrjuje obstoj napetosti, ki poteka že od šestdesetih let prejšnjega stoletja med odločitvami muzeja, da ne odpira vprašanj restitucije kulturne lastnine, in dejansko prisotnostjo afriške diaspore v muzeju. Clette-Gakubovo zanima »dejstvo, da sta se v času kolonialne neodvisnosti delno prek RMCA začrtali politika obnove in transformacija kolonialne moči, med drugim z zagotavljanjem, da je Belgija v svojih rokah obdržala zbirke artefaktov ter številnih rastlinskih in živalskih primerkov, pridobljenih med kolonizacijo« (str. 50).

Nicole Grégoire v prispevku *Postcolonial Belgium and Reparatory Justice: The Case of the »Colonial Métis«* (Postkolonialna Belgija in pravica do reparacij: Primer »kolonialni métis«) obravnava primere *métis* otrok (otrok iz mešanih zvez), ki so jih njihovi belgijski očetje največkrat zapustili in ki so jih belgijska kolonialna uprava kot tudi krščanski misijonarji, včasih stare komajda štiri mesece, odvzeli/ugrabili njihovim kongovskim, ruandskim ali burundijskim materam ter pripeljali v Belgijo. V času odraščanja jim je bilo nato rečeno, da naj bodo hvaležni Belgijcem, ki so jih rešili pred afriškim divjaštvom.

Matthias De Groof v *Congocene: The Anthropocene through Congolese Cinema* (Kongocen: antropocen skozi filme, nastale v Kongu) predlaga umetnost kot možno mesto spomina na kolonializem. Pojasnjuje, da se izraz »antropocen« uporablja evfemistično in nanaša na vrsto belgijskega kolonializma. Glede na to, da se kolonializem nanaša na Kongo, De Groof svoje poglavje naslovi »Kongocen«, kar pomeni, da je bila prej kot kolonialna preteklost zavrnjena sama dekolonizacija, kar je prikazano v seriji filmov, nastalih v Kongu.

Drugi del: *Nationalism and Antisemitism (Nacionalizem in antisemitizem)*

V drugem delu se pet avtoric_jev ukvarja z odnosom Avstrije do lastne nacistične preteklosti. Ključna beseda tega poglavja bi bila *amnezija* – v prvem besedilu zadeva avstrijsko realnost, v drugem odnos do *mita žrtve*, v četrtem pa nastopa kot *politika izbrisa*. Medtem ko tretje besedilo obravnava afriško diasporo v povojni Avstriji, zadnje besedilo prinaša zanimiva dejstva o politikah restitucije umetnin.

Elisabeth Brainin v *Amnesia and Lies in Austrian Reality (Amnezija in laži v avstrijski realnosti)* izjavlja, da v soočenju avstrijske družbe z nacionalsocializmom obstaja družbeni razkol. V prvem delu besedila piše o avstrijskem občutku nacionalnosti, ki ga morda najboljše ponazarjata proslavitev državne pogodbe, s katero je bila leta 1955 ustanovljena avstrijska republika in ki je Avstrijo končno osvobodila »okupacijskih sil«, ter »leto 1945 [ki] ni bilo doživeto kot osvoboditev od nacionalsocializma; mnogi Avstrijci so leto 1945 označili za 'propad', saj so številni menili, da gre za brezpogojno predajo nemškega rajha« (str. 115). Nato se Braininova sklicuje na sedanjo dobo – pojav »podaljšane adolescence«, fenomen, kjer se politiki »poslužujejo jezika mladih, a se brez zadržkov izražajo agresivno, seksistično, mizoginistično, homofobično, rasistično ter rohnijo nad tako imenovanimi sistemskimi strankami in lažnivim tiskom, [kar] se morda nekaterim 'privržencem' zdi pogumno, mladostno in novo« (str. 131).

Berthold Molden v *Stand Together like One Man! Tropes of Unity in Austrian Media Discourse (Stojte skupaj kot en človek! Tropi enotnosti v avstrijskem medijskem diskurzu)* opisuje dve glavni pripovedi, ki zadevata avstrijsko Drugo republiko – »mit o žrtvi«, »v skladu s katerim naj bi Avstrijo šteli zgolj in samo za prvo Hitlerjevo žrtev, ki zatorej ni strukturno odgovorna za nacistične zločine« (str. 141), ter vprašanje, kako dolgo je bila Avstrija prikrajšana za samoodločbo.

Araba Evelyn Johnston-Arthur v *(Re)membering Resistances in the African Diaspora in Post-Nazi Austria as »Counteramnesic« Practices (Vnovično) spominjanje odpora v afriški diaspori v postnacistični Avstriji kot »protiamnezične« prakse* preučuje dejstvo, da je afriška diaspora v mnogih nacionalnih državah tako rekoč nevidna, zaradi česar so diaspore nevidne tudi druga drugi. Ko gre za Avstrijo, je »postnacistična država skušala izkoristiti svojo samopodobo kot države s 'čisto kolonialno preteklostjo' za svoje postopno razvijanje 'razvojne pomoči' in vzpostavitev trgovinskih odnosov s postkolonialnimi afro-azijskimi državami« (str. 157).

Claudia Tazreiter v prispevku *Social Amnesia as a Politics of Erasure: Contemporary Austrian Identities and the Traces of past Horrors in Everyday Life* (*Družbena amnezija kot politika izbrisa: Sodobne avstrijske identitete in sledi preteklih grozot v vsakdanjem življenju*) raziskuje procese oblikovanja družbenega in kolektivnega spomina ter njuno reprezentacijo v vizualni kulturi, ki temelji na biopolitiki rasiziranega reda in smrti. Po mnenju Tazreiterjeve imajo »sodobne manifestacije sovraštva do priseljencev, beguncev in naraščajoči antisemitizem v Avstriji [...] pomemben zgodovinski kontekst v grozotah, ki so jih med drugo svetovno vojno izvajali Avstrija in Avstrijci« (str. 179).

Sophie Lillie v *The Burden of Proof: How Neglect, Ineptness, and Antisemitism Shaped Art Restitution Policies in Post-War Austria* (*Dokazno breme: Kako malomarnost, nesposobnost in antisemitizem oblikujejo politike restitucije umetnin v povojni Avstriji*) poda podroben zgodovinski pregled nacističnih zasegov umetnin, povečini judinjamom, ki so preživeli holokavst. Po eni strani dolga leta, znana kot Mauerbachova doba, zakon za zasežene umetnine ni zagotavljal odškodnine, marveč le povračilo, po drugi strani pa je bil tožnikom, ki niso uspeli neizpodbitno dokazati lastništva določenega umetniškega dela, primer samodejno zavrnen.

Tretji del: *Turbo-Nationalism and Europe* (*Turbonacionalizem in Evropa*)

V tretjem delu imata kar dve besedili v naslovu ime srbskega skrajnega nacionalističnega voditelja Slobodana Miloševića – eno obravnava njegove zločine, drugo pa odmeve njegovega sojenja. Preostale tri je avtorice, izvorno iz Bosne in Hercegovine, posledice balkanskih vojn v devetdesetih letih prejšnjega stoletja obravnavajo z različnih vidikov – skozi evropeizacijo in nekropolitiko, govor in negovor o vojnem obdobju kot tudi skozi vidik koncentracijskih taborišč in genocida ter verskih vidikov spomina.

Šefik Tatlić v »New« Fascism: The Aftermath of the Europeanization of the Western Balkans and the Necropolitics of Historical Revisionism (»Novi« fašizem: Posledice evropeizacije Zahodnega Balkana in nekropolitika zgodovinskega revizionizma) izhaja iz kolonialnega izvora fašizma in njegove vloge v prvem svetu – fašizem »povečuje kolonializem in normalizira kolonialnost kot epistemski temelj sodobnega sveta« (str. 223). Tatlićeva analiza se zaključuje z analizo razmerja med biopolitiko in nekropolitiko – »nekropolitika kot paradigma vladavine, ki politiko enači s sistematičnim množičnim

pobijanem in podjarmljanem neizmernega deleža svetovnega prebivalstva (v obdobju po padcu Berlinskega zidu in 9/11), je biopolitični vladnosti v prvem svetu zagotovila ideološki namen tako, da je njeno apolitično matrico diferenciacije med oblikami življenja spremenila v privilegirani sestavni del suverenosti« (str. 231).

Sir Geoffrey Nice v *Rethinking the Past: Slobodan Milošević – Tried to Death* (*Premišljevanje preteklosti: Slobodan Milošević – sojen do smrti*) piše o 467-dnevnom sojenju Miloševiću za zločine na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini ter na Kosovu v devetdesetih letih prejšnjega stoletja. Po Nicejevem mnenju je bil Milošević »do konca osemdesetih človek, ki je okusil moč, in ta okus mu je godil, vendar se je soočal s težavami, na podlagi teh pa oblikoval svoje [kriminalne] odzive, ki so postali kaznivi« (str. 238). V zadnjem delu besedila Nice skuša odgovoriti na vprašanje, »kakšno korist ima sojenje za vojne zločine pri razmišljanju o preteklosti?«, pri čemer se nanaša predvsem na Srbijo, kjer je »večina zdaj sprejela, da so se poboji v Srebrenici dejansko zgodili in niso bili, kot je prej verjela večina, zgolj propaganda« (str. 256).

Nevenka Tromp se v *Echoes of Justice: Afterlife of Slobodan Milošević's Trial* (*Odmevi pravice: Posmrtno življenje sojenja Slobodanu Miloševiću*) specifičneje osredotoča na sojenje Miloševiću na Mednarodnem sodišču za vojne zločine na območju nekdanje Jugoslavije (ICTY). Prvo vprašanje, na katerega poskuša odgovoriti, je: »Na kakšen način lahko sojenje o množičnih grozodestvih prispeva k ustvarjanju zgodovinske pripovedi o preteklem konfliktu?« Nato Trompova pri razlagi problema meja »forenzične resnice« zastavi ključno vprašanje: »Ali lahko Miloševićev sodni arhiv – čeprav je njegovo sojenje ostalo nedokončano – prispeva k procesu oblikovanja zgodovinskega konsenza o tem, kaj se je zgodilo v devetdesetih letih prejšnjega stoletja?« Odgovor je, žal ne – »čeprav [Miloševićev] sodni arhiv vsebuje novo zgodovinsko gradivo za zgodovino, v katerem je dokumentirana njegova kazenska, zgodovinska in politična odgovornost, dvajset let po njegovi prvi obtožbi pomena tega gradiva zgodovinarke_ji še vedno niso v celoti izkoristili« (str. 273).

Nejra Nuna Čengić v *Lest We Forget? Speech and Non-Speech in Post-War Sarajevo* (*Da ne pozabimo? Govor in negovor v povojnem Sarajevu*) opredeljuje, »kako se molk in govor o osebnih vojnih izkušnjah pojavljata v pričevanjih prebivalcev sarajevske soseske, ki so tam preživele_ji vojno obdobje« (str. 289). Večina sogovornikov_ic je dejala, da imajo raje molk – zaradi nezmožnosti verbalizacije vojne izkušnje, zaradi hrepenenja po pozabi, ker je molk njihova eksistenčna nuja, ali zaradi pomanjkanja sogovornic_kov.

Hikmet Karčić v pogovoru z Marino Gržinić in Šefikom Tatlićem v *The Mass Atrocities Committed against Bosniak Muslims in Bosnia and Herzegovina Are*

Not Something That Happened Just Once (Množična grozodejstva nad bošnjaškimi muslimani v Bosni in Hercegovini niso nekaj, kar se je zgodilo samo enkrat) govori o koncentracijskih taboriščih, ki so obstajala v Bosni in Hercegovini med vojno od leta 1992 do 1995, ter o genocidu in verskih vidikih spomina v bošnjaški skupnosti. Kar zadeva koncentracijska taborišča v Bosni in Hercegovini, jih Karčić imenuje kot »odmev holokavsta«, »ustvarjen za uničenje temeljev bosanskih muslimanskih družin, da se ne bi nikoli več vrnile tja, kjer so živele« (str. 300). Naposled, najbolj pošastno pri vseh vidikih vojne v Bosni in Hercegovini ni le zanikanje genocida s strani Republike Srbske in Srbije, temveč triumfalizem – posiljevalce, obsojene posilstva, slavijo zaradi tega, kar so storili.

Četrty del: *The Relation between Amnesia, Power, and Archives* (Razmerje med amnezijo, močjo/oblastjo in arhivi)

Četrty del knjige začinja z žvižgačem, obtoženim uhajanja dokumentov v ZDA, nato nadaljuje z genocidom v Srebrenici in bosansko forenzično realnostjo ter vodi k Zgodovinskemu arhivu mesta Köln. *Genealogija amnezije*, ki je obravnavana v vseh treh besedilih, je na primeru Evrope povzeta v četrtem.

Nikita Mazurov v *Archival Amnesia: A Counter-Forensic Source Anonymization Methodology for Whistleblower and Leak Archives* (Arhivska amnezija: Metodologija protiforenzične anonimizacije virov za žvižgaške in pricurjlane arhive) sledi študiji primera Terryja J. Alburyja, nekdanjega agenta FBI, obtoženega razkrivanja dokumentov v zvezi z nadzorom novinar_k_jev ter verskih in etničnih manjšinskih in priseljenskih skupnosti. Mazurov ugotavlja, da »z identifikacijo in nevtralizacijo [...] oseb, ki so prispevale v arhiv, državni nasprotniki poskušajo zagotoviti, da pricurjlani arhiv ostane kenotaf: prazen in neučinkovit, namesto da bi obelodanil prezir državnih akterjev do svetovnega prebivalstva« (str. 322–323).

Adla Isanović v *Archives, Knowledge Production, Politics of In/visibility, and Bosnian Forensic Reality* (Arhivi, produkcija vednosti, politika ne/vidnosti in bosanska forenzična realnost) nadaljuje z linijo bio- in nekropolitike, ki jo gradi Gržinićeva. Ob razlagi politike produkcije nevidnega in nekropolitičnega režima na primeru Bosne in Hercegovine Isanovićeva navaja briljantni primer

Arthurja and Marilouise Kroker o vzporednicah med povečano digitalizacijo – Windows 95 in zavestjo o presežnem mesu – in genocidom v Srebrenici poleti leta 1995.

Tanya Ury v *Personal Affects: Going into the Archive and Empire's New Clothes* (*Osební afekti: Vstopanje v arhiv in nova oblačila imperija*) sestavlja neoarhive na podlagi Zgodovinskega arhiva mesta Köln, ki se je zrušil leta 2009 – z deli *Conscience (Vest)*, *Fury (Bes)* in *And Archive Burns Out (In arhiv izgori)*. Rojeni v judovski družini, ki je bila žrtev šoe, so se Uryjeva in njeni sorojenci odločili, da bodo mestu Köln zaupali zapuščino dokumentov ter drugega gradiva svojih staršev in starih staršev. To je bil zgolj začetek zgodbe, polne zapletov.

Gloria Wekker v pogovoru z Birgit Sauer v *A Genealogy of Amnesia in Europe* (*Genealogija amnezije v Evropi*) začne s samoreprezentacijo Avstrijcev – kot prvih žrtev nacionalsocializma in kot tistih, ki izključujejo »druge«, zlasti begunce pa tudi druge migrante. Pozneje se Wekkerjeva ozre nazaj na migrantske in črnske otroke na Nizozemskem, ki jim pri dvanajstih letih svetujejo, naj vstopijo na najnižjo stopnjo tehničnega izobraževanja, da bi jim čim bolj otežili vstop v visoko šolstvo.

Peti del: *The Relation between History, Memory, and Futurity* (*Razmerje med zgodovino, spominom in prihodnostjo*)

Peti del večinoma sledi liniji fašizma/nacizma – kako se boriti proti fašizmu z aktivizmom in umetnostjo, kako »koncentracijsko« prežema povojno življenje, kako kontroverzne so pripovedi, ki zadevajo avstrijsko identiteto, in kako pomemben je politični spomin za prihodnost. Eno od besedil pa govori o postkolonializmu – protislovni nostalgiji za obdobjem kolonizacije.

Jamika Ajalon v *A Fluid Code (Fluidna koda)* opozarja na vzgib, da se glede na naraščajoči fašizem »poostruje nadzor nad mediji in na vse možne načine krči podpora umetnosti, umetnikom in/ali vsemu, kar ne odraža formalne pedagogike« (str. 385). Ko izpostavlja nekaj zaslužnih aktivistov in umetnikov pri »ponovnem prevzemu pripovedi«, Ajalonova ugotavlja, da so »z uporabo arhivov ter združevanjem orodij, tako raziskovanja kot prekrivanja umetniških praks, prodrli, dekodirali, uničili in preoblikovali pripovedi, ki nas vodijo v ujetništvo realnih zatiralnih sistemov, ki napajajo fašizem, naj bo ta odkrit ali impliciten« (str. 392).

Pedro Monaville v pogovoru z Marino Gržinić in Šefikom Tatličem v *Expressions of Nostalgia Are Not Necessarily a Glorification of Colonialism (Izrazi nostalgije niso nujno povečevanje kolonializma)* pojasnjuje, da »medtem ko je visoka stopnja politizacije kongovskih študentov v šestdesetih letih praviloma spodbujala kritično ukvarjanje s kolonialno preteklostjo, pa se izrazi nostalgije po tej preteklosti občasno pojavljajo tudi v samih arhivih študentskega gibanja« (str. 395). Monaville prav tako poudarja, da je bila ta nostalgija tesno povezana z Mobutujevimi avtokratskim režimom, podobno kot je zdaj nostalgija po Mobutuju razširjena med velikim delom kongovskega prebivalstva, kar je edino razumljivo v zvezi s kritiko sedanjega režima.

Max Silverman v *The Concentrationary Palimpsest (Koncentracijski palimpsest)* poudarja, da izraz »koncentracijsko« ni izginil s porazom nacizma, temveč na različne načine prežema povojno »normalno« življenje. V svoji študiji primera palimpsestičnega filmskega sloga *Jeanne Dielman* (1975) Chantal Akerman Silverman poudarja, da je telo glavne junakinje »mesto ekonomske dejavnosti, ne le z vidika njenega 'dela' kot spolne delavke, temveč tudi z vidika njenega repetitivnega 'dela' za tekočim trakom potrošniške družbe – nakupovanja, kuhanja, čiščenja, skrbi za sina in tako dalje« (str. 414).

Ruth Wodak in Markus Rheindorf v *Contested Narratives about Austrian Identity after World War II: Denials, Silences, and Appropriations (Sporne pripovedi o avstrijski identiteti po drugi svetovni vojni: Zanikanja, molk in prisvajanja)* »razpravljata o konstrukciji in postopnem odpravljanju mitov, ki obkrožajo avstrijsko nacistično preteklost, s pomočjo kvalitativne analize diskurza medgeneracijskega posredovanja skupnih pripovedi« (str. 426). Njuna analiza zajema tri generacije – vojno, povojno in drugo povojno generacijo.

Sophie Uitz v *Political Remembrance for the Future: Perspectives and Limits of Arendt's Re-Framing of Memory and History as Political Concepts (Politični spomin za prihodnost: Perspektive in meje Arendtvinoga uokvirjanja spomina in zgodovine kot političnih konceptov)* na novo presoja, »kako [Hannah] Arendt uokvirja in razlikuje spomin in zgodovino kot politična koncepta neposredno po padcu nacističnega režima kot diskurzivna, politična koncepta« (str. 446).

Šesti del: *Conviviality: Obstacles and Antagonisms (Sobivanje: Ovire in antagonizmi)*

V šestem delu je osrednji poudarek spet na Avstriji – njeni normalizaciji nacizma na državni televiziji, aferi Waldheim ter avstrijskem odnosu do slovenske manjšine. Medtem ko prvo besedilo obravnava [George] Soroseve plakate na Madžarskem, zadnje prikazuje vse večji molk, ki se nanaša na kolonializem Velike Britanije.

Hedvig Turai se v *Back Up from the Basement? (Nazaj iz kleti?)* osredotoča na plakate s Sorosem, ki so se spomladi leta 2017 pojavili po celotni Madžarski. Plakati so bili postavljeni v okviru kampanje, znane kot »nacionalni posvet« o migracijah, migrantih in tujcih, Turaijeva pa preučuje načine, na katere se »ta plakat opira na sovraštvo in metode vzbujanja starih antisemitskih občutkov, kako je ta plakat del trenutne politične klime ter kako uporablja očitne in skrite vizualne argumente« (str. 465). Viktor Orbán mora zatorej zagovarjati madžarske družine tako, da med drugim ukine študije spolov.

Drehli Robnik in Renée Winter v *Normalizing Nazism: History on Austrian State Television – Political Programmes in Times of Nationalist Government (Normaliziranje nacizma: Zgodovina na avstrijski državni televiziji – politični programi v času nacionalistične vlade)* izhajata iz »gerontologije medija« – televizija je na državni TV videti stara, namenjena je starejšim (populaciji, starejši od 50 let) in pripada starim (novinar/pripovedovalec zgodovine Hugo Portisch je bil rojen leta 1927). Robnikova in Winterjeva skleneta, da »v sedanjih političnih razmerah antifašizem ni (več) del uradnega konsenza, temveč eno od stališč v 360-stopinjskem razponu legitimnih političnih stališč ORF-a, glede na to pa se zdi, da obstaja možnost afirmativnega razumevanja izjav zgodovinskih nacistov« (str. 492).

Ruth Beckermann v pogovoru z Michaelom Loebensteinom v *There Is No Historical Film. Every Film Speaks Always about the Present Time (Zgodovinskega filma ni. Vsak film vedno govori o sedanjem času)* poudarja, da je ena od osrednjih tem njenega filma *Waldheim Waltz* (2018; *Waldheimov valček*) generacijski konflikt – »Naša generacija se je uprla starejši, ki je živela v zanikanju, in to je pomembno« (str. 511). Po drugi strani Beckermannova prav tako poudarja, da je Kurt Waldheim odprl vrata »novi desničarski politiki, kjer je ahistoričnost del vseobsegajočega prezentizma«, stališča, da je samo sedanost realna – »Živim v prihodnosti, ne v preteklosti« (str. 510). *Waldheimov valček* torej na nek način predstavlja zgodovino prihodnosti.

Jovita Pristovšek v *From Biopolitical Amnesia toward the Necropolitical Agnosia (Od biopolitične amnezije do nekropolitične agnozije)* daje podroben vpogled v procese izbrisa slovenske manjšine v Avstriji, kar »lahko razumemo kot posebno zavračanje/brisanje komunistične in partizanske preteklosti regije, medtem ko je na delu subsumpcija nacistične preteklosti Avstrije v strukturo sedanje postnacistične avstrijske države« (str. 514).

Shirley Anne Tate v *Love for the Dead: Sambo and the Libidinal Economy of »Post-Race« Conviviality (Ljubezen do mrtvih: Sambo in libidinalna ekonomija »postrasnega« sobivanja)* piše o dečku Sambu, za katerega se domneva, da je prišel iz Afrike v 18. stoletju. Natančneje, »sambo kot nekropolitično znamenje črnske smrti priključuje suženjske svetove smrti, ki jih Velika Britanija 21. stoletja še vedno ne priznava kot svoj del, da bi omogočila belo postrasno sobivanje« (str. 533).

Sklep³

Evropska genocidna preteklost igra ključno vlogo pri konstrukciji kolektivnih in nacionalnih identitet, ki se ustvarjajo s pomočjo mehanizmov molka, pozabe, amnezije, rasizacije, političnega in ekonomskega razlaščenja, družbenospolne diskriminacije, hegemonkega nacionalizma in podobno. Zakaj je tako bistvenega pomena povezati te tri genocide?

Prvič, očitno je, da se je zgodovinsko gledano postopek začel z grozovitim zanikanjem, pozabo kolonializma, ki je še vedno prisoten v neoliberalni kapitalistični zahodni trdnjavi globalnega sveta. To je temelj globoke amnezije, ki ga v obliki revolucionarnih zahtev nenehno izpostavljajo črnske skupnosti po vsem svetu ter nas skozi zgodovino učijo, kaj pomeni nasprotovati, se upirati, organizirati, zahtevati svoj prostor in mesto v času in zgodovini. Drugič, vidimo, da je amnezija, kakršno goji bela kolonialna matrica moči, odporna do te mere, da se ji mora zgoditi gibanje Black Lives Matter (Črnska življenja štejejo), ki zahteva, da se končajo procesi nenehne rasizacije.

Mrzlične, brutalne in sistematične metode rasizacije, vedno na novo delujoče in oživiljene v 20. in 21. stoletju, so nenadoma eksplodirale v naše bele obraze. Vendar pa so bile spet zaščitene – tokrat s tako imenovanim »postrasnim« globalnim kapitalističnim družbenim modelom naše sedanjosti.

Antisemitizem je osrednja ideologija uničenja ljudi, utemeljena na hiper rasističnih predsodkih, ki so bili v drugi svetovni vojni sprejeti tako

³ Da bi natančno podal ključno poanto knjige, sem vzpostavil tudi interno korespondenco z eno od urednic. Nekatere točke se zato nanašajo prav na najino razpravo prek e-pošte.

množično, da so povzročili genocid katastrofalnega obsega – iztrebljanje milijonov Judov. Ta ideologija je bila tako trmasta in vztrajna, da čeprav je konec druge svetovne vojne v 20. stoletju prinesel podobe in dokumente mehanizmov norosti in strukture industrializirane smrti, so se ti predsodki ohranjali, v zadnjem desetletju novega tisočletja pa z vso močjo znova prišli na površje. Zato so študije v tej antologiji iskale povezave, paralelizme ter razkrivale pretresljive in zastrašujoče boleče primerjave norosti, ki prežema vse zahodne imperialne in nezahodne narode.

Da se ničesar nismo naučili iz zgodovine, je še eno pomembno sporočilo, ki prihaja iz te antologije. V devetdesetih letih se je zdelo, da so vzporednice in dialog, opolnomočenje pri študiju in procesi opuščanja utečenih normativiziranih oblik vednosti prinašali na obzorje žarek svetlobe. Potem se je v istih devetdesetih letih dogodil propad celotnega prostora nekdanje Vzhodne Evrope. Socializem je zatonil v globoko zgodovino; začelo se ga je povezovati zgolj in samo s totalitarizmom. Istim totalitarizmom, ki je bil po drugi svetovni vojni uporabljen kot zaščita, da bi se razprave o holokavstu in morilski kapitalistični imperialni industrijski mehanizaciji smrti preusmerile v spopad, ki je bil po drugi svetovni vojni sprejemljiv le kot spopad med demokracijo in totalitarizmom.

V devetdesetih letih se je po padcu Berlinskega zidu in popolni deregulaciji socializma s kapitalizmom, z vsiljeno amnezijo in s popolno prepovedjo desetletja govoriti o socializmu, na evropskih tleh (iste Evrope, ki je po drugi svetovni vojni dejala »nikoli več«) zgodil še en genocid – srebreniški genocid leta 1995 v Bosni in Hercegovini, ki so ga srbske paravojaške sile, Milošević in njegovi morilski zavezniki zagrešili na samem vrhuncu balkanskih vojn (v nekdanji Jugoslaviji). Genocid v Srebrenici se je zgodil le leto dni po ruandskem genocidu (v katerem so v samo stotih dneh leta 1994 etnični hutujski ekstremisti pobili približno 800.000 ljudi). Novi genocid je bil spet zagrešen v osrčju Evrope, pred očmi Evrope in Združenih narodov.

Ta antologija ponuja izčrpno analizo dogajanja v nekdanji Jugoslaviji pred devetdesetimi leti, v času balkanskih vojn in po devetdesetih letih. To je prvič, da je tovrstna analiza postavljena v paralelo z obema drugima genocidoma. Poleg tega predstavlja zelo podrobno analizo sprememb v Evropi ob padcu Berlinskega zidu, nato v devetdesetih letih in vse do danes. To je pogumna in težka naloga, saj se ni mogoče zanašati na zgodovinsko distanco ter na arhive in dokumente preteklosti. Ne nazadnje pa je bila zaradi tako problematične bližine in manjkajoče refleksije o tem, kaj se je v resnici zgodilo, in o vlogi Evrope v vsem, kar se je vnovič dogajalo znotraj Evrope, to tema, ki je bila, zlasti na Zahodu in v nekdanji Zahodni Evropi, pometena pod preprogo. Čas po genocidu v Srebrenici je pokazal še bolj bestialne

razmere, in sicer, da sta srbska družba in »Republika Srbska« namesto razmišljanja o tem, kar se je zgodilo, zagnali novo dimenzijo amnezije.

Pozaba se je spremenila v povečevanje genocida. Hiper populistična in pošastna politična nomenklatura ga podpira vse do današnjega dne, ko je bila ta antologija realizirana. Medtem pa je enako povečevanje osrednjega pomena tudi za imperialne globalne kapitalistične sile – Trump je zelo dober primer tega. In tudi nekdanja Jugoslavija v svoji zaostalosti v manjšem formatu ponavlja Trumpov model. Takšna primera sta srbska in slovenska politika (Aleksandar Vučić in Janez Janša).

Zato je pomembnost knjige ne samo v tem, da je dejansko prva knjiga, vsaj po mojem vedenju, ki je vzpostavila paralelo med temi tremi genocidi ter prevprašala status spomina in zgodovine Evrope, temveč tudi v tem, da je razkrila tihi akademski pakt med teorijo, geopolitiko in ideologijo, ki pušča genocide že dolgo neprevprašane, saj so v rabi za najbolj brutalne politične igre moči in vedno zagrešeni nad tistimi, ki so označeni kot manjvredni, drugi, v resnici pa hiper izpostavljeni, razlaščani in izkoriščani. Znovič, knjiga je tu zato, da genocidov ne pozabimo in da se ne bodo ponovili, a tudi zato, da se iz njih naučimo, zares preberemo dejstva, podatke, dokumente, strukture pravne, ekonomske in politične moči ter najdemo pot k drugačnemu svetu in drugim oblikam opolnomočenja.

Kot celota raziskava *Genealogija amnezije: Premišljevanje preteklosti za novo prihodnost sobivanja* poskuša odkriti postopke, ki v tišino zavijajo tri genocide – evropsko imperialno zasužnjevanje črncev, judov v taboriščih za iztrebljanje s strani nacistične Nemčije in njenih zaveznikov ter srebreniški genocid nad muslimani med vojno v Bosni in Hercegovini. Ta kritika je torej potrebna za ustvarjanje novih pogojev za skupno sobivanje v Evropi kot tudi v preostalem globalnem svetu z vsemi njegovimi subjektivitetami in identitetami.

Prevod iz angleščine: Jovita Pristovšek.

Redakcija prevoda: Marina Gržinić, Tjaša Kancler in Jovita Pristovšek.